

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 025.17:027.7(438-25)НБВУ:008(438)

КНИГОЗБІРНЯ ХІХ СТОЛІТТЯ БІБЛІОТЕКИ ВАРШАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ФОРМУВАННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА, ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ І НАУКИ

Збігнєв ОЛЬЧАК

*Бібліотека Варшавського університету,
вул. Добра, 56/66, м. Варшава, 00-312, Польща, тел. (0-22) 552-58-10*

У статті розглянуто видання ХІХ ст., які зберігаються у фондах бібліотеки Варшавського університету, історію та шляхи їх надходження до бібліотеки. Наведено результати досліджень, які стосуються формування книгозбірні, її мовної структури та читацького попиту на видання. Проналізовано проблемні питання щоденної роботи бібліотеки, які є наслідком подвійної ролі колекції, що є водночас історичною пам'яткою і підручним матеріалом для дослідників.

Ключові слова: Варшава, бібліотека Варшавського університету, друкарські пам'ятки, мовна структура, використання книг читачами.

Університетська бібліотека у Варшаві – це перша бібліотека в Польщі, яка вирішила змінити спосіб тлумачення публікацій ХІХ ст., розцінюючи їх як історичне зібрання. У фондах виокремлено ту частину фонду ХІХ ст., яка позначена топографічними сигнатурами, що використовувалися в бібліотеці Варшавського університету до 1929 р. Однак значна частина друкованих видань і надалі залишається з поточними сигнатурами поряд із сучасними об'єктами.

Книгозбірню ХІХ ст. у бібліотеці Варшавського університету (далі – БВУ) становлять публікації, видані у 1801–1918 рр. Ці рамки мають умовний характер і ніяк не відображені в історії книги (початок епохи визначає часова рамка, прийнята раніше для стародруків, а верхня дата базується на національній історії). У зв'язку з цим під час роботи з книгозбірною виникають різноманітні проблеми, оскільки до її складу входять і книжки, відтиснені вручну, і надруковані з використанням промислових методів, на кислотному папері; дуже широким є і спектр консерваційних проблем. Вважаємо однак, що історія книгозбірень на польських землях дає достатні підстави для обґрунтування прийнятих часових рамок. Усі об'єкти, що входять до складу книгозбірні, мають 90–200 років, отже, є пам'ятками старовини; рівним чином і книгозбірня, яка була нагромаджена і впорядкована як цілість відповідно до концепції її утворювачів, сама по собі документує історію людської думки і в цілому становить пам'ятку старовини, що підлягає охороні. Суттєву опіку над колекцією здійснює Кабінет зібрань ХІХ століття, створений у березні 1999 р. після перенесення бібліотеки до нового місця перебування.

Історія університетської бібліотеки у Варшаві і формування її книгозбірні

Публічна бібліотека при Королівському Варшавському Університеті була заснована 1817 р. (невдовзі після указу імператора Александра I, завдяки якому було утворено університет). Основу книгозбірні склала бібліотека Варшавського ліцею – бл. 15 тис.

томів, у тому числі фонди Лицарської Школи, Ігнаці Красіцького, Казімежа Хромінського, дублети, придбані у Королівської бібліотеки в Берліні, дари Станіслава Костки Потоцького і Адама Чарторийського, частина книгозбірні бернардинів у Ломжі та книжки, закуплені у вроцлавського бібліофіла Йоганна Ефреїма Шейбла¹. Першим місцем розташування бібліотеки був Казимірівський палац. У 1896 р. університетську бібліотеку перенесли до нового, найсучаснішого бібліотечного корпусу в тогочасній Європі². Він слугував бібліотеці до 1999 р.

Особливі заслуги в розвитку бібліотеки належать першому директоріві Самуелю Богумілу Лінде, який виконував ці функції у 1819–1836 рр. Він із-поміж іншого розшукував для бібліотеки книгозбірні ліквідованих інституцій. У 1819 р. університетська бібліотека здобула право отримувати обов'язковий екземпляр з теренів Королівства Польського. Напередодні вибуху Листопадового повстання 1830 р. книгозбірня налічувала 134067 томів. Значну частину (важко стверджувати напевне, яку саме) становили, імовірно, книжки, які тепер уважають стародруками³.

У рамках репресій після придушення Листопадового повстання, 1834 р. більшість фондів було вивезено, бібліотеку перейменували на Урядову бібліотеку і залишили в ній лише 40 тис. видань, головню польською мовою⁴. Незважаючи на те, що в цей час не здійснювали жодних закупівель, фонди постійно збільшувалися за рахунок прийому бібліотек ліквідованих інституцій. Найбільшою з них була залишена на місці частина книгозбірні Варшавського товариства приятелів наук (бл. 7 тис. томів, а включно з нерозповсюдженими виданнями Товариства – 11776). До складу запасів ТПН входили також книгозбірні Сапегів з Кодня, Станіслава Сташиця, генерала Генрика Домбровського⁵. Збережена в університетській бібліотеці у Варшаві частина книгозбірні ТПН є важливим свідоцтвом розвитку інтелектуального життя і національної культури у надзвичайно складній політичній дійсності Польщі першої половини XIX ст. Цінність цієї книгозбірні збільшують особисті автографи авторів, присвяти відомим особам того періоду, а також провенієнційні знаки.

Книгозбірня ТПН охоплює публікації з багатьох галузей науки, з-поміж іншого – з польської та іноземної літератури, мовознавства (граматики, словники, мовознавчі праці), педагогіки, історії (в тому числі публікації джерел), філософії, політики, книгознавства, географії, статистики, економіки, медицини, точних і природничих наук, а також цивільної та військової інженерної справи. Переважно це праці, видані польською мовою, оригінальні або перекладені з іноземних мов; присутні також оригінальні видання праць французьких, німецьких і російських авторів та публікації іншими мовами, наприклад, литовською.

За час існування у Варшаві російського університету книгозбірня ТПН була розпорошена між різними топографічними сигнатурами, значна частина публікацій виявилася дублетами, про які не дбали з належною увагою. Велику кількість позицій становили неоправлені томи, іноді в поганому стані збереження.

Іншим важливим дарами цього періоду була книгозбірня о. Людвіка Алойзи Хіаріна (бл. 800 томів, головню гебраїстика), у 1838 р. додалася бібліотека хіміка Адама

¹ Kolendo H. *Zbiory XIX-wieczne w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*. – Warszawa, 2004. – (Машинопис, який зберігається в Кабінеті зібрань XIX ст. БВУ)

² Błażejwicz O. *Dzieje Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie 1871–1915*. – Warszawa, 1990. – S. 32–38.

³ Kolendo H. *Zbiory XIX-wieczne...*

⁴ Strzyżewska Z. *Konfiskaty Warszawskich Zbiorów Publicznych po Powstaniu Listopadowym*. – Warszawa, 2000. – S. 40.

⁵ Paszkiewicz U. *Narastanie księgozbioru Biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie 1802–1832 // Z Badań nad Polskimi Księgozbiórmi Historycznymi*. – 1977. – Nr 3. – S. 57–100.

Китаєвського (більш як 2700 томів книг із галузі математично-природничих наук) та варшавських шкіл піарів (бл. 1000 томів).

У 1840 р. Урядову бібліотеку переформували в Бібліотеку Варшавського наукового округу (1840–1862). Фонди бібліотеки за цей період значно збільшилися. Вона і надалі переймала бібліотеки ліквідованих інституцій (фонди Медико-хірургічної академії та Аплікаційної школи – бл. 1900 одиниць зберігання; Мурановської школи; школи в Щебжешині)⁶. З-поміж приватних колекцій на першому місці слід назвати бібліотеку Юзефа Каласанти Шанявського (більше 3 тис. томів)⁷. Фонди дуже серйозно збагатилися завдяки т. зв. “Дарам Государя Імператора” – з цього джерела до бібліотеки протягом 1840–1842 рр. надійшло близько 20 тис. томів. Значну їх частину склали російські видання, дублети петербурзьких бібліотек, але тут були і видання, вивезені раніше з Польщі, в тому числі деякі позиції з бібліотеки Залуських. У цей період значним джерелом надходження стала закупівля книжок (найбільша закупівля антикварних книг відбулася 1862 р. у Ляйпцігу і поповнила бібліотеку на 3400 томів). У 1862 р. обсяги фондів оцінювались у 200 тисяч томів⁸.

В роки функціонування Головної бібліотеки Королівства Польського (1862–1871) настав подальший, дуже динамічний приріст фондів. Надалі надходили подарунки, серед яких варто відзначити книгозбірню міністра – секретаря стану Королівства Польського Ігнаці Туркулла (майже 22 тис. томів). Це були головні німецькі, французькі і польські книжки (менше – англійських і російських) з галузі права, науки про державу та адміністрацію, економіки, політики, дипломатії, історії військової справи. Серед них на увагу заслуговує досить велика кількість французьких і німецьких видань з періоду “Весни народів” і Кримської війни та низка німецьких і французьких брошур з 1831–1855 рр., що стосувалися польських справ. Там знаходилась і значна колекція часописів. Іншою цінною збіркою, що надійшла 1863 р., були книжки з Комітету цензури. Вона налічувала 6820 томів книг, 735 томів часописів, а також атласи, карти і музичні видання. Це були видання, конфісковані цензурою в часи урядування І. Паскевича: еміграційна публіцистика, західноєвропейська пропольська публіцистика та творчість письменників-емігрантів, в першу чергу Адама Міцкевича. Після ліквідації Кодифікаційної комісії Королівства Польського у Петербурзі (1863 р.) її книжкові фонди, які склали близько 6 тис. томів, були передані Головній бібліотеці. Це були нові публікації, видані у 1850–1860-х рр., головні з галузі права та економіки. Черговий подарунок надійшов від петербурзьких бібліотек Генерального штабу та Імператорської Академії Наук – 17 тис. дублетів. Майже половину від цієї кількості становили старі видання. Наступними роками до Головної бібліотеки додавалися чергові книгозбірні: Сенатської бібліотеки (раніше – бібліотеки Апеляційного суду) – бл. 5 тис. томів (1865); ліквідованої Ради Стану Королівства Польського – бл. 7 тис. видань (1867); багата, головні на видання, що стосувалися педагогіки, бібліотека ліквідованої Ради виховання – бл. 3 тис. томів (1867); Лікарської ради (1868); Урядової комісії внутрішніх і духовних справ та публічної освіти – бл. 2600 томів, які раніше становили підручну бібліотеку для урядовців Комісії. Від 1864 р. до бібліотеки надходили і книгозбірні ліквідованих у ході репресій після придушення Січневого повстання варшавських монастирів.

Порівняно з великою кількістю надходжень прийнятих від інституцій фондів, закупівлі виглядали надзвичайно скромно. У 1865–1870 рр. з фондів бібліотеки і

⁶ Kolendo H. *Zbiory XIX-wieczne...*

⁷ Rose E. *Księgozbiór Józefa Kalasantego Szaniawskiego zachowany w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie // Z Badań nad Polskimi Księgozbiórami Historycznymi.* – 1988. – Nr 10. – S. 35 і наст.

⁸ Kolendo H. *Zbiory XIX-wieczne...*

Головної школи закуплено сумарно 2689 неперіодичних видань та передплачено близько 80 найменувань часописів. Закуплені праці відповідали предметам, які викладали у школі, із щораз більшою кількістю публікацій з галузі математично-природничих наук. Серед них переважали іноземні видання, переважно німецькою та французькою мовою⁹.

У 1871 р. Головну школу було ліквідовано, а замість неї створено Варшавський Імператорський університет виразно російського характеру. Бібліотека, вперше у своїй історії, була повністю інтегрована з навчальним закладом. Її управління також перебувало в російських руках. На час перейняття Головної бібліотеки Імператорським університетом бібліотечні фонди налічували 161628 томів книжок, 5008 томів часописів, 164 атласи, 1878 карт, 130 окремих малюнків, 2709 альбомів з малюнками, 180 окремих нотних творів, 2218 зошитів з нотами, 742 рукописи і 10412 нумізматичних одиниць. Крім цього, кількість неопрацьованих одиниць зберігання сягала 180300 у 290 тис. томів. Входження бібліотеки в університетські структури спричинило те, що процес нагромадження літератури став підпорядковуватися дидактичним і науковим потребам. У цей період шляхом закупівлі та обміну з різними установами Російської імперії надійшла велика кількість російської літератури. З того часу росіка БВУ становить найчисленнішу колекцію за межами Росії¹⁰.

Протягом цього періоду бібліотека і надалі отримувала подарунки. Найціннішим із них є бібліотека президента Головної дирекції Кредитного земського товариства Аркадія Аркадійовича Толочанова, яка надійшла у 1897 р. згідно з його заповітом. Це єдиний дар, який виділили в окрему сигнатуру, позначену літерою "Т", хоча частина його спадщини є розпорошеною серед інших топографічних сигнатур. Його книгозбірня, що налічувала понад 15 тис. томів, мала гуманітарний і бібліофільський характер. Серед цієї книгозбірні знайшовся виокремлений фонд з особливим режимом доступу, до якого входили нелегальні, перш за все революційні видання¹¹.

Іншою надзвичайно цінною книгозбіркою, прийнятою в цей період історії бібліотеки (1899 р.), була бібліотека Польського банку – 11,5 тис. томів, серед них значну цінність мали стародруки і рукописи, а видання XIX ст. були представлені працями з галузі економіки, фінансів, торгівлі і промисловості¹².

Фонди поповнювалися і досить численними дарами і спадщиною професорів закладу. Найбільш цінною з них була переказана бібліотеці у 1898 р. спадщина Івана Востокова, директора Астрономічної обсерваторії університету¹³.

У 1915 р., безпосередньо перед евакуацією росіян із Варшави, фонди бібліотеки налічували 608814 томів. До цієї кількості слід додати і більш як 20 тис. томів неопрацьованих фондів¹⁴.

У XX ст. фонди XIX століття БВУ збільшувалися головно завдяки дарам і прийнятим книгозбірням. У 1950-х рр. до бібліотеки була приєднана бібліотека Синоду Євангелістсько-реформованої церкви і варшавської протестантської громади, а у 1960-х рр. її поповнила бібліотека Головної школи закордонної служби¹⁵.

⁹ Kolendo H. *Zbiory XIX-wieczne...*; Kozerska H. *Warszawska Biblioteka Uniwersytecka w latach 1832–1871. Biblioteka Rządowa – Okręgu Naukowego – Główna*. – Warszawa, 1967. – S. 57–68.

¹⁰ Błażejewicz O. *Dzieje...* – S. 59.

¹¹ Brykalska M. *Księgozbiór Arkadego Tołoczanowa w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego // Roczniki Biblioteczne*. – 1959. – Nr 3. – Z. 1–2. – S. 97–163.

¹² Nowakowski Z. *Biblioteka dawnego Banku Polskiego 1828–1885. Zarys historii i ogólna charakterystyka księgozbioru*. – Warszawa, 1938. – S. 36–48.

¹³ Błażejewicz O. *Dzieje...* – S. 77.

¹⁴ *Ibidem*. – S. 59.

¹⁵ Kolendo H. *Zbiory XIX-wieczne...*

У 2006 р. до університетської бібліотеки у Варшаві з ліквідованої варшавської бібліотеки Польської Академії Наук було переказано книгозбірню Варшавського Наукового товариства, яка налічувала кільканадцять тисяч томів, виданих головню у 1801–1918 рр. Серед них було багато публікацій, що стосувалися історії Варшавського університету та варшавіани взагалі.

Характеристика книгозбірні

Книгозбірня XIX ст. БВУ формувалася поступово, паралельно з розвитком заснованого у 1817 р. закладу. На її вигляд наклали відбиток диференційовані джерела надходження книг і часописів – купівля, подарунки від приватних осіб і публічних установ, прийом книгозбірень ліквідованих інституцій. Серед джерел впливу виняткове значення має право отримання обов'язкового примірника, надане бібліотеці вже 1819 р. і утримуване протягом усього XIX століття в широкому значенні (з короткою перервою на період від ліквідації Публічної бібліотеки при Королівському Варшавському університеті у 1831 р. до відновлення надсилання обов'язкового примірника у квітні 1834 р.)¹⁶. Це право істотним чином вплинуло на формування фондів XIX ст., які, крім літератури, накопиченої з огляду на наукові й навчальні потреби Варшавського університету, а також на потреби освіченої читацької публіки, не мали нічого.

Це ілюструє комплекс видавничої продукції з теренів Королівства Польського, в тому числі і значна кількість публікацій, які нині є цінними історичними джерелами, хоча сучасники розцінювали їх зі споживацької точки зору. Для деяких категорій публікацій, таких як дитяча література, молитовні видання, торгові каталоги і проспекти, обов'язковий екземпляр, по суті, був єдиним способом надходження.

Університетській бібліотеці у Варшаві належить і найбагатша в країні колекція польських часописів XIX ст., серед яких є чимало унікальних.

Видання з 1801–1918 рр. становлять близько 20 % фондів бібліотеки. Їх чисельність оцінюють приблизно у 570–600 тис. томів, з яких 450 тис. припадає на книжки, і більш як 120 тис. – на часописи¹⁷.

Цілісність книгозбірні XIX ст. в університетській бібліотеці реєструють карткові каталоги – Головний алфавітний каталог книг та Каталог продовжуваних видань. Карткові каталоги було закрито 1997 р., і з того часу видання, що надходять до бібліотеки, описують виключно в електронних каталогах. Це стосується і видань XIX ст., що надходять шляхом купівлі, обміну чи дарів. Відбувається ретроконверсія, але, беручи до уваги чисельність фондів, цей процес є надто далеким від завершення. Карткові каталоги (зокрема, каталог книг) мають також характер пам'ятки. Частина карток у них є ще рукописними, виконаними особисто бібліотекарями XIX ст.; вони документують історію методики бібліотечної праці у цей період і повинні бути забезпечені від знищення і збережені для наступних поколінь.

Книгозбірня БВУ XIX ст. має загальний характер із виразною перевагою видань з гуманітарних галузей науки, а також із надзвичайно багатим комплексом медичної літератури, який належить до найкращих у країні. Багато представлена теологія, хоч її не викладали в цьому закладі ані в час існування Головної школи, ані в “імператорський” період.

¹⁶ Kozerska H. *Warszawska Biblioteka Uniwersytecka w latach 1832–1871...* – S. 4.

¹⁷ Kolendo H. *Zbiory XIX-wieczne...*; Kasprzak M. M. *Warunki Rozwoju Gabinetu Zbiorów XIX w. Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Projekt.* – Maszynopis, [2005]. – S. 1.

Опрацювання книгозбірні в російській період (від 1871 р.)

Запроваджена в цей період в університетській бібліотеці система т. зв. топографічних сигнатур, створена на основі прикладних рішень у найбільших бібліотеках імперії, залишила тривалий відбиток на впорядкуванні фондів БВУ. Позначення кожної позиції складалося з чотирьох елементів, відділених розділовими знаками. Перша цифра означала номер зали в Казимирівському палаці – початковому приміщенні бібліотеки, друга – номер шафи, третя – полиці, четверта – номер позиції. Незважаючи на те, що після перенесення бібліотеки до нового корпусу наприкінці XIX ст. цих зал уже не існувало фізично, у новому сховищі зберегли попередню нумерацію. Видання розміщували в окремих залах за критерієм змісту. Цю систему в БВУ використовували до кінця 1928 р., коли її замінила існуюча сигнатура.

Перелік існуючих топографічних сигнатур і їх вмісту представляє подана нижче Таблиця.

Сигнатура	Наукові галузі, представлені в межах окремих сигнатур
2.х.х.х.	російська філологія, література та історія Росії, головню російською мовою
2g.х.х.х.	часописи і серійні видання (шифри більшості з них було замінено на 0), іноземна література, книгозбірня генерал-губернаторства часів I світової війни
3.х.х.х.	математично-природничі та медичні науки, ветеринарія, військова справа, техніка, історія цих наук
4.х.х.х.	польська художня література, полоністика, історія Польщі, історія польської літератури
4g.х.х.х.	польська науково-популярна література, белетристика
5.х.х.х.	польські дублети
6.х.х.х.	право, економіка
7.х.х.х.	теологія
8.х.х.х.	загальна історія (головню іноземними мовами)
9.х.х.х.	філологія і від 9.42 – частина колекції А. Толочанова
11.х.х.х.	історія літератури, історія науки про книгу
12.х.х.х.	медицина, біологія, фізіологія
13.х.х.х.	хімія і техніка іноземними мовами
15.х.х.х.	дублети, каталогізовані у 1870–1880-х рр.
17.х.х.х.	художня література і т. зв. “мішок”, тобто все, що не зберігалось у решті відділів
18.х.х.х.	іноземна художня література
19.х.х.х.	іноземні часописи, німецька наукова література
20.х.х.х.	російські видання кінця XIX – початку XX ст.
21.х.х.х.	російські видання – економіка
22.х.х.х.	класична філологія, підручники грецької і латинської мови, граматики, часописи
23.х.х.х.	російські багатоекземплярні дублети
24.х.х.х.	російські часописи і серійні видання
25.х.х.х.	російські часописи і серійні видання
28.х.х.х.	рідкісні і стародруковані видання (після перенесення стародрукованих видань до Відділу стародруків БВУ залишилися лише кільканадцять екземплярів, що перебували у збірці “Cimelia”
29.х.х.х.	великоформатні видання, а також частина колекції А. Толочанова
T.х.х.х.	колекція А. Толочанова

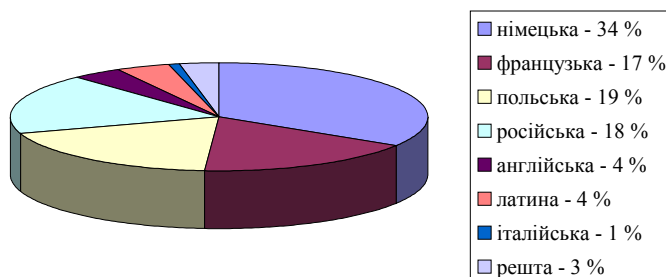
Детальний аналіз вмісту сигнатур “3” і “4”, проведений доктором Ганною Колендо на підставі власних спостережень, показав далекосяжну невідповідність у розміщенні літератури в цих сигнатурах¹⁸. Побіжний огляд решти сигнатур підтверджує це спостереження. В бібліотеці Імператорського університету не практикували підхід, за яким усі примірники певного заголовку розташовувалися в одному місці. Ці чинники значно ускладнюють розташування книгозбірні, крім того, інформацію про реальний вміст цих сигнатур слід сприймати обережно, виключно як підказку.

Видання, позначені топографічними сигнатурами, склаають основу книгозбірні XIX ст. БВУ. Після перенесення до нового, третього від початку існування бібліотеки корпусу, його розмістили в окремому сховищі на четвертому поверсі. Однак видання 1801–1918 рр., які мають поточну сигнатуру *numerus currens*, зберігаються у сховищах окремих видань разом із сучасними позиціями (це близько 150 тис. томів). Це стосується і поточних закупівель антикваріату. Таке рішення не є корисним. Слід прагнути до повного виокремлення у спеціальне сховище видань XIX ст. з метою кращого збереження друкарських пам’яток.

Дослідження аспекту багатомовності БВУ

Метою цього дослідження було встановлення мовної структури видань XIX ст., зосереджених у БВУ. Вона охоплює тільки окремі видання. Прийнятий метод полягає у перегляді відібраних шухляд карткового каталогу; за два етапи переглянуто кожну 25-ту шухляду, беручи до уваги головно картки до видань XIX ст. Головний алфавітний каталог книг, який був основою досліджень, реєструє публікації, видані від 1801 р., які надійшли до БВУ до 1997 р., а отже, обіймає майже весь комплекс фондів XIX ст., за винятком позицій, які надійшли до бібліотеки після 1997 р. Отримані результати є далекими від точності, але дозволяють уявити приблизну мовну структуру видань. Результати дослідження ілюструє *Діаграма 1*.

Мови видань XIX ст. у Бібліотеці Варшавського університету

Найбільша кількість видань (понад 30 %) була опублікована німецькою мовою, до цього числа увійшли праці, видані в різних німецьких державах, у таких осередках як Ляйпціг, Галле, Берлін, Гайдельберг, Мюнхен та ін., а також у Австрійській імперії; та

¹⁸ Kolendo H. *Opis wydawnictw z lat 1801–1918 znajdujących się w sygnaturze topograficznej “4”*. – 2005. (Машинопис, який зберігається в Кабінеті зібрань XIX ст. БВУ); Ejustdem. *Sygnatura topograficzna “3”*. – (Машинопис, який зберігається в Кабінеті зібрань XIX ст. БВУ).

німецькомовні видання, опубліковані у Дерпті (тепер – Тарту, Естонія). З результатом, “гіршим” майже вдвічі, друге місце займають польські публікації з усіх трьох держав, далі – російські і французькі. По 4 % фонду видань XIX ст. припадає на книги, видані англійською та латиною (серед останніх є і класичні тексти, і наукові праці XIX ст.). Серед решти мов, дуже численних, найчастіше зустрічаємо видання італійською мовою.

На таку мовну структуру видань вплинули різні чинники, серед яких найбільш істотними видаються: чисельність друкованої продукції, яка виходила в різних цивілізаційних просторах, контакти між академічними осередками, освітня політика Російської імперії (зокрема, якщо йдеться про надходження до бібліотеки російської літератури).

Використання книгозбірні XIX ст. читачами

Книгозбірня XIX ст. університетської бібліотеки має двоякий характер: з одного боку, це книгозбірня пам’яток, а з іншого – вона не втратила підручного значення для вчених, зокрема гуманітаріїв. Видання в галузі історії, спеціальних історичних дисциплін, філології, теології та ін. і надалі використовують дослідники і студенти у щоденній навчальній і науковій діяльності. Книгозбірня XIX ст. в університетській бібліотеці є доступно виключно в головній читальній залі.

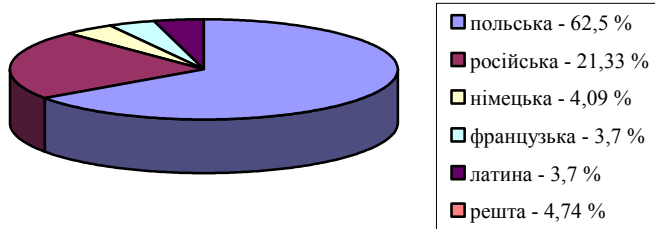
Протягом трьох місяців поспіль працівники Кабінету видань XIX ст. БВУ проводили аналіз замовлень, що надходили в головну читальну залу. В результаті проведеного аналізу з’ясовано, що видання XIX ст. становлять 7,9–14,5 % усіх видань, які замовляють у головній читальній залі БВУ. До їх числа слід віднести і книги, які зберігаються у сховищах окремих видань і мають поточну сигнатуру, чисельність котрих досить важко окреслити точно. Можна однак припустити, що їх повна чисельність сягає 20 відсотків усіх доступних видань.

Предметна система книгозбірні знаходить відображення у частоті замовлень окремих топографічних сигнатур. Хоча початкова предметна система сигнатур, як згадано вище, була значно порушена, частота їх замовлення дозволяє принаймні приблизно орієнтуватись у зацікавленнях читачів. Найчастіше замовляють книги з двох сигнатур – “4” і “4g”, до складу яких входять книги з історії Польщі (хроніки, гербівники, дипломатичне листування, мемуаристика, інші польські джерельні видання), права, економіки, поезії, мистецтва, театру, філософії і педагогіки, а також польська науково-популярна література, белетристика, матеріали з історії літератури та теології. Часто використовували і книги з сигнатури “2”, до складу якої входить росієка. До сигнатур, які часто використовували, належать також: “5” (польські дублети, художня література і переклади, підручники), “6” (суспільні науки, право, економіка), “9” (загальна історія і географія, іноземна філологія, географія, медицина), “17” (повісті й романи, головню закордонні, в тому числі росієка), “18” (латинські і грецькі класики, а також лінгвістика і словники).

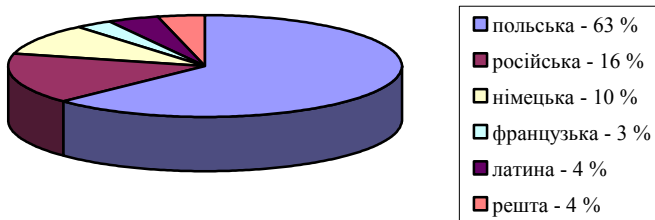
Мови замовлених видань

Протягом цих же трьох місяців поспіль на підставі замовлень проводився аналіз мов видань, які замовляли у читальній залі. Серед книжок, замовлених у березні, переважали видання польською мовою (62,5 %), на другому місці знаходилися книги російською мовою (21,33 %). Інші мови репрезентовано значно скромніше. На увагу заслуговує досить часте використання читачами латинської літератури, головню текстів

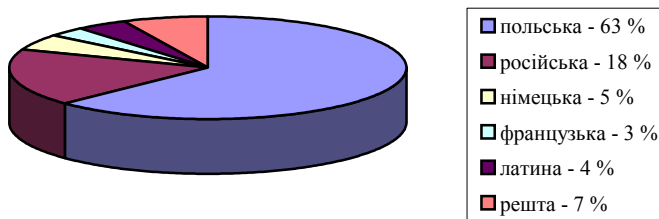
античних авторів, а також мізерний відсоток англійської книги. Поділ книг у залежності від мови видання ілюструє *Діаграма 2*.

Серед книг, замовлених у квітні, на першому місці знову знаходилася польська література (63 % замовлених книг), далі російська (16 %) і німецька (10 %). На другому плані знаходяться інші національні літератури, найбільшу групу з яких становили книжки французькою мовою. Як і попереднього місяця, привертає увагу досить значна частка книг, виданих латиною (4 % усіх замовлень). Статистику мов ілюструє *Діаграма 3*.

Статистику мов книг, замовлених у травні, останньому місяці дослідження, показує *Діаграма 4*.

Читачі використовують головню книги польською мовою (стійка тенденція протягом трьох місяців дослідження – більше 60 % замовлень), далі – російською (від кількох надцяти до більш як 20 %), німецькою, французькою і латиною. Цікавляться переважно історією, історією літератури, філологією, а також досить часто використовують медичну літературу (з історичної точки зору).

Наведений аналіз замовлень мав поверховий характер. На майбутнє хотілося б, щоб він проводився постійно, з урахуванням більшої кількості параметрів. Маємо надію, що в недалекому майбутньому це буде можливим.

Надання спеціального статусу виданням XIX ст. породжує низку проблем, пов'язаних з їхнім удоступненням, зберіганням, консервацією й опрацюванням. Як уже було сказано, певна частина видань цього періоду і надалі використовується в поточній нау-

ковій та навіть навчальній діяльності. Дослідження інтересів читачів дозволить у недалекому майбутньому виокремити частину книгозбірні, яка використовується найчастіше. Це уможливить її оцифрування і удоступнення за допомогою Інтернету, завдяки чому буде можливо вирішити дилему широкого удоступнення видань при одночасному дбайливому збереженні друкарських пам'яток.

Переклад з польської Ігоря ПЕТРІЯ

**THE 19th CENTURY BOOK DEPOSITORY IN THE LIBRARY
OF THE UNIVERSITY OF WARSAW:
FORMATION, CHARACTERISTICS AND ITS IMPORTANCE
TO NATIONAL CULTURE AND SCIENCE**

Zbigniew OLCZAK

*Library of the Warsaw University,
56/66, Dobra Str., Warszawa, 00312, Poland, tel. (022) 55-25-182*

The article focuses on the publications of the 19th century, preserved in the library of the University of Warsaw, the history and the ways of their incomings to the library. The research results concerning book depository forming, its lingual structure and readers' demand have been provided. The problems of everyday work at the library as the consequence of double role of the collection being historical documents and improvised material for the researchers at the same time have been discussed.

Key words: Warsaw, library of the University of Warsaw, typographical monuments, lingual structure, book usage.

**КНИЖНОЕ СОБРАНИЕ XIX ВЕКА БИБЛИОТЕКИ ВАРШАВСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА: ФОРМИРОВАНИЕ, ХАРАКТЕРИСТИКА,
ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ И НАУКИ**

Збигнев ОЛЬЧАК

*Библиотека Варшавского университета,
ул. Добра, 56/66, г. Варшава, 00-312, Польша, тел. (0-22) 552-58-10*

В статье рассмотрены издания XIX в., хранящиеся в фондах библиотеки Варшавского университета, история и пути их поступления в библиотеку. Приведены результаты исследований, касающиеся формирования книжного собрания, его языковой структуры и читательского спроса на издания. Проанализированы проблемные вопросы ежедневной работы библиотеки, являющиеся следствием двойной роли коллекции, которая одновременно является историческим памятником и подручным материалом для исследователей.

Ключевые слова: Варшава, библиотека Варшавского университета, печатные памятники, языковая структура, использование книг читателями.

Надійшла до редколегії 16. 10. 2008

Прийнята до друку 05. 04. 2010